



SHAVKAT RAHMON: HAYOTI, IJODI VA O'ZBEK SHE'RIYATIDAGI O'RNI

*Termiz iqtisodiyot va servis universiteti talabasi
Turdiyeva Sarvinoz Soatmurod qizi 3 bosqich talabasi*

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada XX asr o'zbek she'riyatining yorqin namoyandalaridan biri — shoir Shavkat Rahmon (1950–1996) ning hayoti, ijodiy yo'li va adabiy merosi keng qamrovli ilmiy-tahliliy usulda o'rganilgan. Tadqiqotda shoirning tug'ilishi, ta'lim olishi, adabiy faoliyatga kirishi, nashr etilgan asarlari, tarjimonlik ishi, ijtimoiy-siyosiy muhit bilan munosabati va shaxsiy taqdiri atroflicha yoritilgan. Shuningdek, Shavkat Rahmon she'riyatining g'oyaviy-badiiy xususiyatlari, tematik doirasi va o'zbek adabiyotiga qo'shgan hissasi ilmiy nuqtai nazardan tahlil qilingan.

ANNOTATION

This article studies the life, creative path and literary heritage of one of the brightest representatives of 20th century Uzbek poetry - poet Shavkat Rahmon (1950–1996) in a comprehensive scientific and analytical manner. The study covers the poet's birth, education, entry into literary activity, published works, translation work, relationship with the socio-political environment and personal fate in detail. Also, the ideological and artistic features of Shavkat Rahmon's poetry, thematic scope and contribution to Uzbek literature are analyzed from a scientific point of view.

Kalit so'zlar: Shavkat Rahmon, o'zbek she'riyati, XX asr adabiyoti, lirika, milliy ruh, vatanparvarlik, badiiy uslub, tarjimonlik, istiqlol she'riyati.



Keywords: Shavkat Rahmon, Uzbek poetry, 20th century literature, lyrics, national spirit, patriotism, artistic style, translation, independence poetry.

1. KIRISH

O'zbek she'riyati tarixida har bir davr o'ziga xos ijodkorlarni yetishtirib chiqargan. XX asrning 70–80-yillarida adabiyot maydoniga kirgan shoir-lar avlodi — Shavkat Rahmon, Usmon Azim, Halima Xudoyberdiyeva, Xurshid Davron, Yo'ldosh Eshbek kabilar — o'zbek she'riyatida yangi sahifani ochdilar. Bu avlod nafaqat poetik shakl va uslub izlanishlarida, balki g'oyaviy-falsafiy teranlik, milliy o'zlikni anglash va inson qalbining nozik kechinmalarini yuksak badiiylik bilan ifodalash borasida ham o'ziga xos iz qoldirdi.

Shavkat Rahmon — ushbu avlodning eng noyob va betakror ovozi. U o'z she'rlarida xalq dardi, vatan taqdiri, insoniy jasorat va haqiqat yo'lida kurash kabi abadiy mavzularni zo'r mahorat bilan kuyladi. Shoirning ijodi nafaqat o'z davrining ijtimoiy-siyosiy muhitini aks ettirdi, balki inson qalbining universal dardlarini ham chuqur badiiy tafakkur bilan ifodaladi.

Mazkur maqolaning maqsadi — Shavkat Rahmon hayoti va ijodiy merosini ilmiy jihatdan keng qamrovli o'rganib, uning o'zbek she'riyatidagi o'rnini belgilashdan iborat. Tadqiqot metodologiyasi sifatida qiyosiy-tahliliy, tarixiy-biografik va matn tahlili usullaridan foydalanilgan.

Shavkat Rahmon 1950-yilning 12-sentyabrida Qirg'iziston Respublikasining O'sh viloyati, Qorasuv tumaniga qarashli Pomir mahallasida xizmatchi oilasida dunyoga keldi. Otasi Rahmonberdi Shahrixon tumanidagi Saroy qishlog'idan bo'lib, u taqdirning taqozosiyla O'sh shahriga ko'chib borgan edi. Ona muhiti va qo'shni qirg'iz-o'zbek qo'shiluvi Shavkat Rahmonning milliy o'zlikni anglashida, ikki xalqning og'zaki adabiyot an'alariga yaqinlashishida muhim rol o'ynadi.



Shoir o'rta maktabni 1966-yilda bitirdi. Maktab yillarida uning she'rga bo'lgan ishtiyoqi namoyon bo'ldi; dastlabki she'rlari mahalliy gazetalarda bosilib, tengdoshlari orasida katta qiziqish uyg'otdi. O'rta maktabni tugatgach, bir muddat qurilish sohalarida, viloyat bosmaxonasi va gazetasida ishlab, hayotiy tajriba orttirdi. Bu yillar shoirning ijodiy dunyoqarashini shakllantirishda, xalq hayotini yaqindan bilishida muhim rol o'ynadi.

1970-yilda Shavkat Rahmon M. Gorkiy nomidagi Adabiyot institutiga o'qishga kirdi. Bu institut o'sha davrda sobiq Ittifoq bo'yicha iqtidorli yosh yozuvchilarni tayyorlaydigan yetakchi muassasa hisoblangan. Moskva davri shoirning intellektual va estetik shakllanishi uchun hal qiluvchi bosqich bo'ldi. Bu yerda u rus va jahon adabiyotining klassik namunalari bilan chuqur tanishdi, yetuk ustozlar rahbarligida poetik mahoratini sayqalladi.

Moskvada tahsil olgan yillarida Shavkat Rahmon ispan tilini ham o'rgana boshladi. Bu iste'dod unga keyinchalik atoqli ispan shoiri Federico Garcia Lorcaning she'rlarini bevosita ispan tilidan o'zbekchaga o'girishga imkon berdi — bu tarjimonlik sohasi o'zbek she'riyatiga butunlay yangi badiiy nafas olib kirdi. 1975-yilda institutni muvaffaqiyatli bitirgan shoir Toshkentga ko'chib o'tdi.

Toshkentga kelgach, Shavkat Rahmon G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyotida muharrir va bo'lim boshlig'i, O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasida mas'ul xodim sifatida faoliyat ko'rsatdi. Nashriyot muhiti uning adabiy doirasi bilan yaqinlashuviga, zamonaviy o'zbek adabiyotining shakllanish jarayonida bevosita ishtirok etishiga imkon berdi.

70-yillarning oxiri — 80-yillar davomida Shavkat Rahmon nafaqat shoir, balki adabiy jarayonning faol ishtirokchisi sifatida tanildi. U adabiy muhitda o'ziga xos mustaqil ovozi, **妥협** qilmaydigan pozitsiyasi bilan ajralib turdi. Rasmiy senzura va mafkuraviy bosim kuchaygan davrda ham shoir o'z haqiqatini, xalq dardini to'g'ridan-to'g'ri va jasurona aytishdan qaytmadi.



80-yillarning o'rtalaridan boshlab shoir og'ir kasallik bilan kurashdi. Biroq kasallik uning ijodiy faolligini to'xtata olmadi — aksincha, xastalik yillarida yozilgan she'rlari eng teran va ta'sirchan asarlar qatoriga kiradi. Hayotning o'tkinchiligi, abadiyat, Vatan va inson burchi kabi mavzular bu davrda yanada chuqur badiiy ifodasini topdi.

1996-yilda O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan madaniyat xodimi unvoniga sazovor bo'lgan shoir Shavkat Rahmon 1996-yilning 2-oktyabrida Toshkent shahrida, atigi 46 yoshida olamdan o'tdi. U o'zidan boy ijodiy meros — o'nlab she'riy to'plamlar, tarjimalar va inson qalbi uchun abadiy oziq bo'la oladigan lirik asarlar qoldirdi.

Shavkat Rahmonning adabiyotga kirib kelishi 1970-yillarning o'rtalarida boshlandi; dastlabki she'rlari O'sh viloyat gazetalarida chop etildi. 1975-yilda Moskvadan Toshkentga qaytgandan so'ng uning ijodiy faoliyati yanada kuchaydi. Quyida shoirning asosiy she'riy to'plamlari keltiriladi:

- **«Rangin lahzalar» (1977–1978)** — shoirning debyu to'plami; hayot go'zalligini, yoshlik kechinmalarini ilk poetik ovoz bilan kuylash.
- **«Yurak qirralari» (1981)** — insoniy kechinmalar, sevgi va hayot falsafasini chuqurroq ifodalash.
- **«Ochiq kunlar» (1983–1984)** — milliy mavzular va vatanparvarlik lirikasi yetakchi o'ringa chiqadi.
- **«Gullayotgan tosh» (1984–1985)** — ijtimoiy-falsafiy lirika, iroda va bardosh mavzulari.
- **«Uyg'oq tog'lar» (1986)** — tabiat obrazlari orqali falsafiy tafakkur va ruhiy izlanish.
- **«Hulvo» (1987–1988)** — lirik qahramon dunyosi, azob va tiriklik ma'nosi haqida chuqur o'ylar.



- «Saylanma» (1997) — vafotidan keyin nashr etilgan, shoirning o'z qo'li bilan tanlagan sara asarlari to'plami.

Shavkat Rahmon nafaqat ijodkor shoir, balki o'zbek she'riyatini jahon adabiyotiga ulagan mohir tarjimon hamdir. Uning eng muhim tarjimonlik ishi — Federico Garcia Lorca she'rlarini o'zbekchaga o'g'irish bilan bog'liq. 1979-yilda Lorca she'rlaridan iborat «Saylanma» to'plami (avval rus tilidan tarjima qilingan) nashr etildi. Bu ish ispan modernizmining o'zbek she'riyatiga kirib kelishida, o'zbek o'quvchisining badiiy dunyoqarashini kengaytirishda muhim rol o'ynadi.

Shavkat Rahmon ispan tiliga bo'lgan qiziqishini yanada rivojlantirdi va 1986-yilda Ispaniyaga ijodiy safar uyushtirdi. Bu safar natijasida Lorca she'rlari bevosita ispan tilidan o'zbekchaga tarjima qilindi — bu tarjimonlik san'atining yangi, yanada mukammal bosqichi edi. Bundan tashqari, u Juan Ramon Ximenxas, Rafael Alberti kabi ispan shoirlarining she'rlarini ham o'zbekchaga o'g'irgan.

Shavkat Rahmon she'riyatining bosh mavzusi — Vatan, xalq taqdiri, milliy o'zlik va inson burchi. Shoir o'z she'rlarida hamisha toza va samimiy tuyg'ularni, ezgulik va haqiqat yo'lida kurashni ulug'ladi. Uning poetik kredosi sodda va teran: shoir — jasoratning tarjimoni, el-yurt oldidagi mas'uliyatni his etuvchi ziyoli.

Badiiy uslub jihatidan Shavkat Rahmon she'riyati bir qancha o'ziga xos xususiyatlar bilan ajralib turadi. Birinchidan, obrazli tafakkur va metafora boyligi: shoir tabiat manzaralari — tog', shamol, osmon, tun, yorug'lik — orqali insoniy kechinmalar va falsafiy mulohazalarni ifodalaydi. Ikkinchidan, ramziy tizim: shoirning har bir tabiiy obrazi chuqur ramziy ma'noga ega. Uchinchidan, sodda va tabiiy til: she'rlar xalqchil, tushunarli tilda yozilgan bo'lsa-da, ular badiiy quvvat va ma'no teranligidan to'la.

Shavkat Rahmon she'riyatida ijtimoiy-siyosiy jihat ham muhim o'rin tutadi. Sovet mafkurasining qisqib turgan davrida ham shoir millatchilik va xalq dardini jasurona kuyladi. Bu pozitsiya unga rasmiy adabiy doiralar tomonidan tanqid va



ta'qiblarni keltirdi; ba'zi she'rlari senzuraga uchrab, nashrdan qaytarildi. Biroq shoir o'z haqiqatidan chekinmadi.

Shavkat Rahmon o'zbek she'riyatiga o'ziga xos yangi ruh va yangi ovoz olib kirdi. Uning ijodi bir necha muhim jihatdan ahamiyatlidir.

Birinchidan, milliy o'zlikni anglash mavzusida. Sovet mafkurasi hukmron bo'lgan davrda Shavkat Rahmon o'zbek xalqining o'ziga xos milliy ruhini, tarixiy qadriyatlarini, til va madaniyat boyligini she'riy shakl orqali himoya qildi va ulug'ladi. Bu jihat uning ijodini nafaqat estetik, balki ijtimoiy-tarixiy nuqtai nazardan ham ahamiyatli qiladi.

Ikkinchidan, jahon adabiyoti bilan ko'prik. Shavkat Rahmonning Lorca va boshqa ispan shoirlarini tarjima qilishi o'zbek she'riyatini jahon she'riyatining yangi poetik an'analari bilan boyitdi. Bu tarjimalar o'zbek shoirlarining estetik dunyoqarashini kengaytirdi.

Uchinchidan, keyingi avlodlarga ta'sir. Shavkat Rahmon she'riyatining emotsional ta'siri, uning «yonib» yashash falsafasi keyingi avlod o'zbek shoirlariga ilhom manbai bo'ldi. Uning she'rlari bugun ham o'quvchilar qalbida o'z o'rnini saqlab kelmoqda.

To'rtinchidan, istiqlol davri she'riyatiga yo'l ochish. Shavkat Rahmon so'nggi yillarida yozgan she'rlari — «Vatan», «Ozodlik», «Jasorat» kabi mavzulardagi asarlari — O'zbekistonning mustaqillikka erishishi arafasidagi milliy-ma'naviy uyg'onishning adabiy ifodasiga aylandi.

XULOSA

Shavkat Rahmon — XX asr o'zbek she'riyatining porloq yulduzlaridan biri. U qisqa, biroq sarmazmun hayot yo'lida o'zbek adabiyotiga munosib hissa qo'shdi. Shoirning ijodi millat hayoti va taqdiridan ayricha tasavvur etib bo'lmaydigan yaxlit



bir ko'zgu — unda xalqning dardi, orzusi, quvonchi va iztirobi badiiy yuksaklikda aks etgan.

Uning she'riyati bugun ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan. «Vatan, Xalq, Jasorat, Kurash, Ozodlik» — bu so'zlar Shavkat Rahmon uchun shunchaki she'riy so'z emas, balki butun umri davomida amal qilib yashagan hayotiy prinsip edi. Shoir 46 yoshida olamdan o'tdi, lekin uning she'rlari o'zbekning qalbida abadiy yashaydi.

Ilmiy adabiyotshunoslik nuqtai nazaridan Shavkat Rahmon ijodi hali ham to'liq tadqiq etilmagan ulkan bir sohani tashkil etadi. Kelgusi tadqiqotlarda uning dunyo she'riyati bilan munosabati, poetik til xususiyatlari, tarjima merosining adabiy ahamiyati kabi masalalar alohida ilmiy e'tiborni talab qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Rahmon Sh. Rangin lahzalar. — Toshkent: Yosh gvardiya, 1978. — 64 b.
2. Rahmon Sh. Yurak qirralari. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1981. — 72 b.
3. Rahmon Sh. Gullayotgan tosh. — Toshkent: Yosh gvardiya, 1985. — 85 b.
4. Rahmon Sh. Saylanma. — Toshkent: Sharq, 1997. — 215 b.
5. Rahmon Sh. Abadiyat oralab. — Toshkent: Movarounnahr, 2012. — 314 b.
6. Lorca F.G. Saylanma (Sh. Rahmon tarjimai). — Toshkent: Adabiyot va san'at, 1979. — 128 b.
7. Mamiraliyev Q. Istiqlol davri o'zbek she'riyatida janrlar modifikatsiyasi. Filol. fan. bo'y. fals. dok. (PhD) diss. — Toshkent, 2024. — 160 b.



8. Mahkam A. Adabiyot ibodati (shoir Shavkat Rahmon hayoti va ijodiga chizgilar). — Toshkent: Muharrir, 2010. — 180 b.
9. Qodirov N. XX asr o'zbek she'riyatida individuallik muammosi. — Toshkent: Fan, 2005. — 220 b.
10. Normatov U. Istiqlol ko'zgidagi adabiyot. — Toshkent: Sharq, 2002. — 310 b.
11. Ziyouz.com portali. Shavkat Rahmon (1950–1996). [Elektron resurs]: <https://ziyouz.com>
12. ResearchGate. Shavkat Rahmon ijodining shakliy-g'oyaviy xususiyatlari. — 2024.